ת״ר [א]המוציא שיער כדי לגבל בו את הטיט [ב][טיט] לעשות פי כור של צורפי זהב: סיד כדי לסוד: תנא כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות אמר רב יהודה אמר רב [ג]בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו [לשנים] בנות עניים טופלות אותן בסיד בנות עשירים טופלות אותן בסולת בנות מלכים טופלות אותן בשמן המור שנאמר [י]ששה חדשים בשמן המור [ד]מאי שמן המור רב הונא בר חייא אמר [ה]סטכת רב ירמיה בר אבא אמר שמן זית שלא הביאה שליש תניא רבי יהודה אומר אנפיקנון שמן זית שלא הביאה שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן הבשר [ו]רב ביבי הויא ליה ברתא טפלה אבר אבר שקל בה ד׳ מאות זוזי ההוא נכרי בשבבותיה הויא ליה ברתא טפלה בחד זימנא ומתה אמר קטל [ז]רב ביבי לברתי אמר רב נחמן רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיה טפלא אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתן טפלא: ר׳ יהודה אומר כדי לסוד כלכול: מאי כלכול ומאי אנדיפי [ח]אמר רב צידעא ובת צידעא למימרא דשיעורא דר׳ יהודה נפיש [ט]הא קיי״ל דשיעורא דרבנן נפיש זוטא מדרבנן ונפיש מדרבי נחמיה מיתיבי [י]א״ר נראין דברי רבי יהודה בחבוט ודברי רבי נחמיה בביצת [כ]הסיד ואי ס״ד צידעא ובת צידעא אידי ואידי חבוט אלא אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי אאנדיפא מתקיף לה רב כהנא וכי אדם עושה מעותיו אנפרות אלא אמר רב כהנא שנתות כדתנן [ל]שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל עד כאן לכבש ואיבעית אימא מאי אנדיפא אפותא וכי הא דההוא בר גליל [דאיקלע לבבל] דאמרו ליה קום דרוש לנו במעשה מרכבה (א) אמר להו אדרוש לכו כדדרש רבי נחמיה לחבריה ונפקא ערעיתא מן כותל ומחתיה באנדיפי ומית ואמרו ליה מן דיליה דא ליה: **מתני׳** אדמה כחותם המרצופין דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים [מ]כחותם האיגרות [נ]זבל וחול הדק כדי לזבל קלח של כרוב דברי רבי עקיבא וחכ״א [ג]כדי לזבל כרישא [ס]חול הגס כדי ליתן על מלא כף סיד [ע]קנה כדי לעשות קולמוס ואם היה עבה או מרוסס כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באילפס: **גמ׳** על מלא כף סיד תנא כדי ליתן על פי כף של סיידין מאן תנא דחול מעלי ליה לסיד אמר רב חסדא רבי יהודה היא [פ]דתניא לא יסוד אדם את ביתו בסיד אא״כ עירב בו תבן או חול ר״י אומר תבן מותר חול אסור מפני שהוא טרכסיד רבא אמר אפילו תימא רבנן קילקולו זהו תיקונו: קנה כדי לעשות קולמוס: [ד]תנא [צ]קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו בעי רב אשי קשר העליון או קשר התחתון תיקו: ואם היה עבה כו׳: תנא טרופה בשמן ונתונה באילפס אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה מי שמיע לך ביצה קלה מאי היא אמר ליה ביעתא [ק]דצילצלא מאי טעמא משום דזוטרא אימא דציפרתא אישתיק אמר ליה מידי שמיע לך בהא [ה][אמר ליה הכי] אמר רב ששת ביצת תרנגולת (ב) ומאי קרו לה ביצה קלה שיערו חכמים אין לך ביצה קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת ומאי שנא כל שיעורי שבת כגרוגרת והכא כביצה אמר ליה הכי אמר רב נחמן [ש]כגרוגרת מביצה קלה:

מתני׳

שיער. יפה לטיט: ה״ג טיט כדי לעשות פי כור של צורפי זהב: **אצבע קטנה.** דרכן לסוד את כל הגוף להאדים: **שהגיעו לפרקן ולא הגיעו.** שהביאו שתי שערות ולא באו לכלל שנים הראויות לכך ומתביישות בדבר: **טופלות.** מושחות: **אנפיקנון.** דתנן במנחות (דף פה:) אין מביאין אנפיקנון הוא שמן זית שלא הביא שליש: **ולמה סכין אותו.** היינו שמן המור: **טפלה.** בסיד: **שקל בה ד׳ מאות זוזי.** שנתייפה וקפצו עליה המהוגנין לה ונתנו לה ממון: השכר משחיר ומרבה שיער: **כלכול צידעא.** טינפל״א וסדין אותה להשכיב השיער: **בת צידעא.** למטה הימנה להסיר שיער דק והוא אנדיפי: **למימרא דשיעורא דר׳ יהודה נפיש.** בתמיה. והא קיימא לן גבי גמי דשיעורא דרבי יהודה זוטר ומחמיר בשיעורי שבת: ומשני **נפיש מדר׳ נחמיה וזוטר מדרבנן.** דאמרי לסוד אצבע קטנה: **בחבוט.** סיד הנימוח במים הרבה דהוא עשוי לסוד כלכול: **ודברי רבי נחמיה בביצת הסיד.** הנגבל במים ועשוי בילים מטונ״ש בלע״ז הוא עשוי לסוד אנדיפי: **ואי ס״ד.** אנדיפי נמי [ר]שיעור הוא כגון בת צידעא: **אידי ואידי.** כלכול ואנדיפי תרווייהו בסיד חבוט ונמוח סדין אותו: **אנדיפא.** כלי חרס ולו שני דדין אחת למעלה ואחת למטה וכשרוצה למלאותו סותם את הדד התחתון. ולשון אנדיפי שתי פיות כדתניא (ערכין דף קד.) מעלין בדיופי ובתוספתא [ש] גרס באנדיפי: **אנפרות.** הפסד לשום יין בכלי סתום בסיד והיין ממחה הסיד ויוצא: **שנתות.** סימנים. כלי חרס גדול ויש בו בליטות בליטות כמין אגוזים קטנים עד כאן לסאה עד כאן לסאתים וסדין אותו בסיד כדי שיהיו לבנות וניכרות: **כדתנן.** במנחות שנתות היו בהין: **עד כאן לפר.** חצי ההין: **עד כאן לאיל.** שלישית ההין: **עד כאן לכבש.** רביעית ההין דכתיב חצי ההין יהיה לפר וגו׳ [ת] כן לשון מורי הזקן מפי אביו ששמע מר׳ שמעון. ורבותי מפרשים אנדיפא כל הגוף ומתוך שאינו עשוי להשכיב השיער אלא להאדים בעי סיד עב: **אנפרות.** שאינו סד בו בתו לאחר שקנאו[א] דחייש שמא תמות כי ברתיה דההוא נכרי: **שנתות.** כלומר אגר אגר יטפלנה. ואי אפשר בלשון זה ולא נאמר שיטת הש״ס כן להזכיר אגר אגר בלשון שנתות ויצטרך להביא פירוש לפירושו שנתות היו בהין: **אפותא.** פדחת שלא במקום שיער ולהאדים: **ערעיתא.** צירעה: **באנדיפי.** פדחתו: **מן דיליה דא ליה.** מידו היתה זאת לו שלא היה לו לדרוש במרכבה: **מתני׳ אדמה.** ארזיל״א: **מרצופין.** שקין העשוין מקליפת עץ גדול שנושאין בהן פרקמטיא בספינות וחותמין אותם: **כחותם האיגרות.** שחותמין אותם שלא [ב]יקרב איש בהן אלא מי שנשתלחו לו ושיעורא דרבנן זוטר: **כרישא.** קפלוט ושיעוריה זוטר משל כרוב: **על מלא כף סיד.** בגמרא מפרש כף של סיידין טרולי״ל בלע״ז: **מרוסס.** סדוק סדקין הרבה כמו והכה הבית הגדול רסיסים (עמוס ו): **ביצה קלה.** בגמרא מפרש לה: **גמ׳ לא יסוד אדם את ביתו בסיד.** לאחר חורבן משום אבילות של ירושלים: **תבן או חול.** שלא יהא לבן כל צרכו: **טרכסיד.** סיד חזק ומתקשה יותר משאם לא עירב בו: **קילקולו זהו תיקונו.** דאי לאו דמקלקל ליה ומשחירו לא היה מישתרי הלכך ע״כ הא דקשיא ליה מעליותא היא לגביה ומשערינן ביה. ורבותי מפרשין קילקולו לובן זה תיקונו לענין חוזק ולא נהירא לי דקילקולו זהו תקונו משמע דשם הקלקול מתקנו ולהאי לישנא אין שם הקלקול מתקנו ולמה הוזכר קילקול כאן הכי הוי [ליה] למתני נהי דאשחורי משחיר אחזוקי מחזיק: **קשר עליון.** של אמצע היד או קשר תחתון של אמצע האצבע: **טרופה בשמן.** שממהרת לבשלה: **דצילצלתא.** עוף קטן: **כל שיעורי שבת.** באוכלין וכל הוצאתן וקצירתן וטחינתן כגרוגרת: **כגרוגרת.** מביצת תרנגולת שהיא ממהרת לבשל ולא כביצה שלימה שעורו:

מתני׳

המוציא שיער כדי לגבל בו את הטיט טיט כדי לעשות פי כור. כן גרס בתוספתא וכן גרס רש״י ולהך גירסא שיער כדי לגבל בו את הטיט כשיעור טיט הנעשה מרביעית שופכין אבל לספרים דגרסי שיער כדי לגבל בו טיט לעשות פי כור של צורפי זהב קשה דאמר לעיל אין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות פי כור ויש לפרש דמיירי בטיט שהוא מגובל כבר ואחר הגיבול נותנין בו שיער כדי לתקנו:

שהגיעו לפירקן ולא הגיעו. פירוש בסמוך לפירקן שקרובות להנשא ועושות כדי ליפות וללבן עצמן כדאמרינן בפרק אע״פ (כתובות דף נט:) הרוצה ללבן את בתו ישקנה חלב ויאכילנה אפרוחין סמוך לפירקה: (שייך לקמן פא.):

למימרא דשיעורא דר׳ יהודה נפיש. ואע״ג דאשכחן תרווד שהוא גדול הרבה כדאמר בנזיר בפרק כ״ג (דף נ:) גבי מלא תרווד רקב כמה שיעורו חזקיה אמר מלא פיסת יד ור׳ יוחנן אמר מלא חפניו התם ודאי מיירי בתרווד גדול כדתנן במסכת כלים בפ׳ י״ז (משנה יב) שאמר מידה גסה מלא תרווד רקב כמלא תרווד גדול של רופאים אבל הכא להוצאת שבת מידי דחשיב בעינן ותרווד קטן חשוב הוא הרבה (א״נ) [ג]מקף סלקא דעתך שהוא קף גל שהוא גדול ומשני כתפי פותחת שהן קטנים:

חפי

עין משפט נר מצוה

כב א ב ג מיי׳ שם הלכה יא:

כג ד ה מיי׳ שם הלכה ד ופ״ט הלכה ה:

◆

מוסף רש״י

פי כור. נקב שנותנין בו המפוח (לעיל עח.). טופלות. ומסיר את השער (פסחים מג.). סטכת. לא איתפרש (פסחים שם) אלו: שקורין גלשמ״א (מנחות פו.). שלא הביאה שליש. שלא בישלה שלים (מו״ק ט:). ולמה סכין אותו. אגב הכי קא מהדר דקאמר טופלין כו׳ (שם). שמשיר את השער. לפי שהוא נופר ויש בו כח (מנחות שם). ומעדן. מלטיב (מגילה יג.). ד׳ מאה זוזי. שנתייפית ונטל מגעלה קך (מו״ק שם). בחד זימנא. דסבר למעבד כרב ביבי (מו״ק שם). בת צידעא. טימפל״א בלע״ז, שמקפל השער שברקתה כמין מגדל כדי להעמיד על גבן כיפה שבראשה שלא יפול השער שבאזן למטה (נזיר ג.).

◆

רב נסים גאון

הא דתניא לא יסוד אדם את ביתו בסיד אלא אם כן עירב בו חול וכו׳. הדבר שגרם איסור דבר זה הוא מה שאירע לישראל בבית שני מחמת טיטוס הרשע. ועיקר דיליה הוא בתוספתא סוטה בפולמוס של טיטוס על עטרות כלות וכו׳ ושלא יסוד אדם את ביתו בסיד ובביצת הסיד, עירב בו חול או תבן הרי זה מותר, ר׳ יהודה אומר עירב בו חול הרי זה טיכסיד ואסור, עירב בו תבן הרי זה מותר. סליק המוציא יין

◆

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר רב בנות שהגיעו לפרקן ולא הגיעו. שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת ולא בגרה ולא גידלה בשר, מה עושין להן, עניות טופלין אותן בסיד. טפילה זו בלשון ישמעאל טלא, טח את נה(עור) בשרה בסיד. ומה צורך לכך, כדי שיפתחו נקבים קטנים, [הנקראים] בטיית אלמסאם, ונומות שיצר שבעור וכיוצא בהן ויכנס הכל לפנים ולא יצא ריחם קרבה ותבגור ותגדל בשר. ואם בת עשירים היא טופלין אותן בסולת, והמלכים יש להם סממנים אחרים, כגון שמן המור. וכיוצא בו. (ספית) [סאכת], קורין אותו סטכת, ויש שקורין אותו סטקת, והוא בלשון ארמית שומנא דמורא, ובלשון ישמעאל לבני אלדאמן. וריחו טוב. ולא מן הרמונים הוא אלא כן נקרא, וממימי שרף הוא, והוא הנקרא עוד בלשון ארמית מירא [דיכא], והוא תרגום מר דרור. ומי שטופל את הבת את כל בשרה פעם אחת, כל הכל שלה נכנס לפנים והיא מתחממת ומתה. כדרך שהשיג את [בת] הגוי. לענין חלוקת ר׳ יהודה ור׳ נחמיה בשיעור סיד, שר׳ יהודה אומר כדי לסוך כלכול, ור׳ נחמיה אומר כדי לסוך אנדיפי. באנו לפרש תחילה (כלשל) [כלכול] צידעה, ואנדיפי בלשון ישמעאל אלצדג, והוא מקום מקצוע הפנים מן הצד מן סוף שיער של [ראש] עד סוף [הפנים] סדים אותו בסיד ונקרא כלכול, ופדים מצידו מקום אחד דק כמו חוט ונקרא בת צידעא. ואקשינן על זאת, למימרא דשיעורא דר׳ יהודה נפיש, והתנן ר׳ יהודה אומר כדי ליטול ממנו מדת מגעל לקטן. ופרקינן [סיד וה] שכך נראה כן בגמי דשיעורא דר׳ יהודה מעיט משיעורא דרבנן. ולא נראה (לכן) [לנו] טעם לר׳ נחמיה, דאיכא [נ״א: ואיכא] למימר שיעורא [דר׳ יהודה] זוטר מדרבנן ונפיש מדרבי נחמיה. ואותיבנן א״ר נראין דברי ר׳ יהודה בחבוט ודברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר, הגיר הוא הסיד הלבן הנשוף הנקרא [בטיית] אספידאג. וכן כתוב כאבני גיר מנופצות, וכענין כתב שנראה (לכל צר) [לבלשצר] בגירא, (הביצה) [הביצה] שלו הן (האבנים הפסולת) [פסולת האבנים] השרופות, והחבוט הוא הדק, ונקרא אלמרחות בלשון ישמעאל, שחובטין אותו במקלות. [ו]אם אתה אומר כלכול ואנדיפי, צידעא ובת צידעא שניהן לא יעשו אלא מן החבוט, ובטל פירוש זה. ובאנו לפירושא זו, לאנדיפי אמר [ר׳] יצחק דבי ר׳ אמי אנדיפא. מתקיף לה רב כהנא וכי אדם עושה מעותיו אנפרות. אנדיפא זה אומרין

רבינו חננאל (המשך)

(בן) [בו] פתרונות שלא עלו על דעתנו ואין נודע בלשוננו אנדיפא. ומ״מ בטל הפתרון הזה. אלא אמר רב כהנא מאי אנדיפי שנתות שהוא משים סימנין בכלים למדות, ומכיר בתוכן בביצת הגיר רושם האיי יכתפיהן בשל אספידג כטה. [נ״א: אמר רב כהנא מאי אנדיפי שנתות שהיה מכיר בכלי המידות בביצת הגיר רושם, כלומר עד כאן חצי הין ועד כאן שליש וכדתנינן שנתות היו בהין]. והן שיעור הוצאת הסיד לר׳ נחמיה. ולפום הכין נראין דברי ר׳ יהודה בחבוט, [לעשות כלכול] ודברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר [לעשות כיור]. ואי [בעית] אימא מאי אנדיפא דקאמר [ר׳] יצחק דבי ר׳ אמי, אפותא, שהיא המדחת בלשון חכמים, מצח בלשון תורה, כההוא גלילאה דאמר להו משום חבריה דנפקת ערעתיה, והיא הצירעה ממיני דבורים, ומחיתיה על אנדיפיה. וקרו עליה מן דיליה דא ליה, משלו זאת לזלו, [נ״א: כלומר מידו היתה זאת לו למה משים עצמו לדרוש במרכבה]. מאן תנא דחול מעלי לסיד, אמר רב חסדא ר׳ יהודה, וברייתא בסוף גמרא דחזקת הבתים לענין אבל שעל בית המקדש, דקאמר ר׳ יהודה אם עירב חול בסיד הוא טרכסיד ואסור, וקסבר דהא מתניתין חול גס כדי ליתן על מלא כף סיד, ר׳ יהודה היא. **רב פפא אמר אפילו תימא רבנן, קלקולו זהו תיקונו.** אית ביה ב׳ פירושים חד לענין שופריה דסיד [קיימא] האי ברייתא, לאו לענין שרירותיה, וקסברי רבנן דסיד שעירב בו חול, אע״פ שהוא מתחזק כן הלך יופיו ומותר בגולה. והכא משום [שרירותיה] קאמרי חול גס כדי ליתן על מלא כף סיד. ופירוש שני כיון דלא שרי למיסד ביה בגולה עד שיערב בו חול הוה ליה קילקולא דקא מקלקל הוא התקון, והילכך משערינן חול גס כדי ליתן על מלוא כף סיד דחשיב ליה כדי שיהא מותר לסוד בו. **צוצלא,** עוף ממין התורים, ובלשון חכמים דיציפי, וקורין אותה אלפאכתיה.

מסורת הש״ס

א) [תוספתא פ״ט], ב) [לעיל עח. עט.], ג) פסחים מג. מו״ק ט:, ד) [פסחים שם ע״ש וכמו״ק ע״ש] מנחות פו. מגילה יג. ע״ש, ה) פי׳ שמן מבוסם [ערוך פי׳ מילה דכיא], ו) [מו״ק ט: ע״ש], ז) [מלת רב ליתא במו״ק ט: וכל״ל], ח) נזיר ג., ט) [לעיל ע״ח לקמן פא.], י) [תוספתא פ״ט], כ) [גי׳ הערוך הגיר פירוש שהוא עב כאבני גיר וע״ש בערך גר ר״ב], ל) מנחות פו: ב״ב פו., מ) לעיל עט. לקמן צ., נ) לקמן פט., ס) ב״ב ס: [תוספתא סוטה פט״ו], ע) [תוספתא פ״ט], פ) [גי׳ הערוך לצילצלתא ועי׳ ב״ב עג. וסנהדרין ק. דגרס השתא כביעתא דצילצלא וכו׳], צ) רש״ל, ק) ל״ל לו, ר) ל״א שיער, ש) [שבת פ״ב ה״ו ע״ש], ת) [במדבר כח], א) והולים את מעותיו. רש״ל, ב) [ל״ל יקרא], ג) גי׳ מהרש״א דכאן מתחיל דבור בפ״ש הך ס״ד וכו׳.

◆

תורה אור השלם

ז וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים:

אסתר ב יב

◆

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ במעשה מרכבה דרש להו ואמר להו: (ב) שם ביצת תרנגולת ואמאי:

◆

גליון הש״ס

מתני׳ חול הגס כדי ליתן. עי׳ לקמן דף צ ע״א תוס׳ ד״ה כורי:

◆

לעזי רש״י

טימפל״א. צדע, רקה.
מטונ״ש [מטונ״ש]. גושים.
ארזיל״א. חומר, טיט.
טרואי״ל [טרואיל״א]. כף טייחים.

א) עיין ערוך ערך אנדיפי.